

סאמיר — קשורות קשר בליימחה בתולדות מישפחתי, ההגרה שאני מקווה שיימצא לי הכוח שלא לספר.

אבל דווקא לאזור ואדי סאליב אין לי אסור ציאציות בלתי־נעימות. כאן, בוואי שוקק־החיים שירד לו במדרגות בנויות בירי אדם במרד ההר עד אל שפתו של השוק התורכי הנפלא, ביליתי כמה מהשעות המאושרות ביותר של ילדותי ונעוריי. בתי הרוסים אלה היו עדים לחגיגה מיוחסת סגונית של מראות וריחות ועצמים ושטחים ומאכלי־תאוה והיילים אוסטריים כי כובעים רחבי־תירות וסיקים בתרבושים לבנים (בשנות מלחמת־העולם) וקפה תורכי מהביל במיכלי־נחושת מעוטרים וראחאת לאקום ותמר הינדי, אותו משקה שהתימר להיות עשוי מיי־תמרים ובו צפו גושי־קרח הצנן את חוסי־הקץ. עולם־אגדה שכמו יצא מכיטי וילהלם האוף־האהוב — לילך שאף זה עלה מארץ שונה בלי־כף באקלימה, בנופיה, בתרבותה. את כל אלה לא אשכח וגם מאה „מומחים אורבאניסטיים” מסוגו של גוראל לא ישיכחו מליבי, גם אם ימחו מעל פני האדמה את זיכרם הפיסי האחרון. לא כל עיר נתברכה בשוק תורכי כמו זה שהיה בחיפה, ועוד בסמוך (מרחק הליכה) מן הנמל שבו חנה אותם ימים כמעט כל הצי הבריטי היסטוריוני לאחר פינויו ממל אלכסנדריה עם התקרבות גייסות רומל למצרים. ולא בכל עיר עבר ועדיין עובר ואדי מאזור כל ימות השנה — מנהר־תאוור ממש — בנוי בצפיפות משני עבריו בתיאבן יפפיים, במירפסות גדולות, חצרות ובהן עצי לימון ותפוז ופארסק ומישמש ואקליפטיים רבים ורקלים מעטים, והוא יורד־זרם לו, צעד זהיר אחר צעד, וזימת־אבן מדרוגת בדרך בואכה אל הים.

ובאמת, איפה ואדי סאליב ואיפה העיר העי

התנ"ך והברית החדשה עקרו מפיחתי הכתים; ואפילו איזור נודשאנן אהוב־שנואה זו, שבה התגוררנו זמן קצר לאחר עלותנו ארצה כבית קטן, מוזנח ונחמד למדי, שכחצרו מצאתי בוקר אחד חמור שערק ממאהלי הברווים הסמוכים והגיש לי בקשה אישית למיקלט פוליטי. זה היה אגב גם יריד נעוץ הראשון בפלשתינה (א"י) ואחר הטובים שבהם גם בימים שלעתידי לבוא. לרוץ המזל, נקטעה הידידות כאבה בעת שבעליו של החמור הסרובניק גילו את עקבותיו והוליכוהו מתוך ידי הבוכות, כשהוא נזעז ופחור־ראש...

אחר־כך באו ימים אחרים. לי, לחמור, ולואדי סאליב ולעיר חיפה, שבה התגשם הלכה למעשה רעיונה הנאצל של ברית שלום על דבר מדינה דולאומית (או עוד לא השתמשו בביטוי „דריקום בשלום” האחרון בא לעולם רק בשנות המלחמה הקרה, כשהכל סברו כי דריקום כזה בין מירוח למערב הוא בלתי־אפשרי). בשנות העליה הג' דולות שוכנו אלפים מעולי צפון־אפריקה כסימ'טאות הפיקטורסקיות הצרות של ואדי סאליב ולבתי־הקפה שבהם שתו קפה תורכי ועראק ושיחקו ששיבש היתה שוב ערנה קצרה, אחרונה. אבל השוק התורכי כבר היה הרוס והדחפורים כבר החלו נוגסים פה ושם בשוליים, ופה ושם כבר התחילו החלונות והפתחים להיסתם בלבנים וכ' מלט, כדי למנוע בעד תושבי המקום הערביים מלחזור.

אחר־כך בא „כרד ואדי סאליב” המפורסם — התעוררותם הראשונה של בני ערות המורה כנגד הנהגת עירם המושחתת וכפלי חוסר־הרגישות של היישוב הותיק בכללו — ויוצא צפון־אפ' ריקה שהרגישו כאן „כמו בכית” (ומדוע לא בעצמם?) פונו לסלאמס רבייהקומות הניצבים היום

רקוויאם לואדי סאליב

חרף יומרתם המומבית של אבות־העיר חיפה לשמר את איזור ואדי סאליב, נהרס האיזור עד לבלי הכר. פנינה עירונית יס־תיכונית זו הצטיינה בצירוף נדיר של מיבני־אבן מדרגים בריקמה של שתי־ערב מעשה־חכורות, ומדרגות בעלות עוצמה ששמרו על קווי הכנס האופייניים בהשתלבם הארמונית בנוף כולו.

ההרס הגיע לשיאו באחרונה עם פריצתם הואנדאלית של דחפורים ש„יישרו” חלק מרכזי מהשטח, בולחם מעל פני האדמה מיבנים, שהיו לא רק בחזקת אתרים היסטוריים, אלא שימשו גם בעבר משכנות לבני־אדם.

לטענת דוברי־העירייה, נדרש הדבר לצורך פריצת תוואי רב־מסלולי וכן להקמת טיילת וחניון...

עתה נהרסה למעשה לצמיתות תשתית המדרגות שבה איפיינה את האיזור, והואדי בותר לשתיים על־ידי חומת־מגן מכווערת. לאחר כל מלאכת־ההרס היסודית שנעשתה במקום, כל המדרג עוד על שיקום ושימור האיזור כמוהו כבדאי.

בהתייעצות שקוימה באחרונה בין אמנים, אנשי־רוח ואנשי־ציבור, שמקצתם היו מעורבים בניסיונות שיקומו של הואדי עוד בראשית שנות ה־60, הוצע להנציח את ייחודו של המקום בן מאות השנים, גם לאחר היעלם ריקמת המיבנים תחת זרועות הדחפורים.

בין השאר הוחלט על קיום תערוכה שתכלול יצירות סופרים ואמנים הזוכרים את הואדי בימי תפארתו, בשנים האחרונות בהן עמד בשיממונו, ועד לימים אלה, בהם הפך לתל גדול של חרובות. סופרים ואמנים שאינם חיפאיים הוזמנו להשתתף ביצירות שנושאת מקום מובהק להם שנהרס וזיכרו נמחה מעל פני האדמה. שהרי לרבים בארץ הזאת „ואדי סאליב” משל עצמם.

מי שירצה בכך ויומן לבקר במקום ולתעד את מראה־עיניו במילים, בקו ובצבע. הכוונה היא להוציא לאור, לאחר־מכן, אלבום או קטלוג הכולל את יצירות האמנים והסופרים המשתתפים תחת הכותרת רקוויאם לואדי סאליב.

הספר יכלול גם צילומים המתעדים את האיזור בתקופותיו השונות, וכן ויפיעו בו הדפסים מתוך מריוקט השיקום שהוצע בשעתו על־ידי האדריכל הנודע סעדיה מנדל, ביוזמתו של ד"ר ראובן הכט.

כמובן יכלול בו קטעים מסיפורה של יהודית הנדל רחוב המדרגות וצילומים מתוך סרטיו של בימאי־הסרטים החיפאי עמוס גיתאי, סיפורו של ואדי ומגילת אסתר. הסרט האחרון צולם אף הוא כולו על רקע ואדי סאליב.

עד כה ניאותרו להשתתף במיפעל והם מאשרים זאת בחתימת שמותיהם (בסדר האלפביתי):

יצחק אורפז	יהודית הנדל	אמנון מסקין	מנשה קדישמן
אברהם אילת	נתן זך	בני נחשון	ניסים קלדרון
סמיה אל־קאסם	אמיל חביבי	סלמן נטור	דוד ריב
אהוד בן־עזר	א"ב יהושע	אביגדור סטימצקי	אשר רייך
חיים באר	יבי	מירון סימה	צבי רפאלי
משה גבעתי	אדיר כהן	עבד עאבדי	רות שלום
יאיר גרבוז	דוד כנפו	גדעון עפרת	חדוה שמש
יהושע גרוסברד	רפי לביא	שמעון צמרת	ש. שפרה
משה גרשוני	אורי ליפשיץ	דן קידר	יוסי שרון
סיהאם דאוד	גבריאל מוקד	עמוס קינן	אילן תורן
	יוסי שנון	גרשון קניספל	יגאל תומרקין

מבקר המדינה ציין אותן לחומרה כרו"ח שלו, נחשו מה השיב לי ראש־העיר חיפה.

הוא מסר לפירסום בעיתון כי „אני מודיע לך שאין ולא היו בעיריית חיפה שום פרשות שחיתות מעבר למה שמקובל בכל עירייה, מישרד או מוסד ציבורי...” ככהכך ולא אחרת!

כלומר: שום חריגה מנורמת השחיתות המקובלת. ורק סתם אריה גוראל ולא הבהיר לאיזה עירייה, מישרד או מוסד ציבורי כוונתו.

וכאשר פנית לאחר מעשה לאחד ממודעי, איש צמרת המערך (ואני מתכוון לצמרת שבצמרת, לא לסתם „פקיד בכיר” וכדומה) והק' שיתי: אמור לי במסתור, בעזרת אנשים כאלה אתם מבקשים להחזיר לכס את השילטון שנשטמט מידיכם בדיוק באשמת אנשים מסוג זה, השיב לי אותו צמרתן נכבד: „מה אתה נטפל אליו, האם אינך יודע שהוא אחד השוטנים הג' דולים ביותר שנתרתו לפליטה ממפא"י ההיסי טורית?”

כלומר, גחלת לוחשת בערימת הרשון. לא הגבתי. וכי מה ניתן היה לומר נוכח צנינות כזאת. אבל השאלה שלי נותרה בעינה והיא עדיין מופנית לאותה כתובת: האם בעזרת אנשים כאלה אתם מבקשים להחזיר לעצמכם את רסן השילטון במדינה!?

— שאם התשובה על כך חיובית, לא רק ואדי סאליב אבוד. כולנו אבודים.

שלום לך ואדי של ילדותי, תודה על שהיית איתנו כמה מאות שנים, וחבל על דאברין ולא משתכחין.

נתן זך ■

מלחכי הפינכה והאתנן

הרי מוכן מאליו שמנגנון מסואב כגון זה שבחיפה אינו יכול לתפקד ולשלוט בלא צבא שלם של מלחכי־פינכה, אומרייהו, בעלי זנבות הנאה, כתבלבים וכן „הרחבות להשכרה” מן הסוג המוכר מן הימים הטובים של שילטון ביריוני פלוגות הפונעל בפקודם של אבא חושי, יוסף אלמוגי ושמואל ביאליק, כיום משרד עירוני גימלאי. (המשך בעמוד 28)

שעליה ניצב לו בעבר בית ערבי מן המאה ה־17 או אפילו ה־19 עם ויטראזים צבעוניים (אחד כזה עוד נותר לפליטה עד היום. הקוראים מוזמנים לבקר באתר לפני שיגולה גם הוא).

ואם תאמרו לי יפו העתיקה ועין־הוד (עין־הוד), אשיב לכם בערבית צחה: איילי פאת — מאת. וגם זה: כולנו היינו פעם הרבה יותר מטומטמים ובלתי־מתחשבים מאשר כיום הזה. ועוד דבר: אין מתקנים שתי רעות באמצעות ביצוע שלישיית.

אבל אל דאגה — וסימכו על גוראל זה — לא יהיה שום רובע. אפילו ראש־העיר חיפה עצמו כבר אינו מדבר על ואדי סאליב, כי אם רק על „שוליו”, כלומר על שטח בן 55 דונאם מתוך שיטחו הכולל של הואדי בן 580 הדונאמים! „רמי רוזן: או אתם בעצם מתכוונים לשקם פחות מ־10% משטח הואדי?”

גוראל: התוכנית הרי מדוברת על רובע אמנים בשוליו. (ההרגשה שלי — נ.ז.)

רמי רוזן: מה ייעשה כ־90% הנותרים? גוראל: בחלק מהשטח תיבנה קריית־מישרדים ובחלק אחר יקומו שיכונים...מה אתה רוצה, שבנבה קריית־אמנים בלי לבנות בצמוד לה מישרדים, כבישים, דרכי־גישה וכולי...כדי למשוך את האמנים צריך סופרמרקט, תאורה, ביו, חש' מל"...

שמעתם?! קריית־מישרדים, שיכונים, סופרמרקט. אתם יכולים אפוא לישון בשקט, שום רובע אמנים לא יוקם כאן על פני חורבות העיר ההרוסה. כמו בן הדסה בתל־אביב, מתכננים גם כאן עוד רובע לקבלנים ולספסרי־קרקעות. לכל היותר ייתן לאנשי־שלומו איזו עצם...

ומה יהיה על ואדי סאליב. נו, אז הרסו אותו — יאמר לכם ראש־עירכם — גם כן אסון גדול...

■ ■ ■

כשהזכרתי בדיכרי הקינה שלי על הואדי שאיננו מקצת מפרשות־השחיתות הרבות בחיפה של השנים האחרונות, פרשות שרק אפסיקציה גיעיע לעיתונות הארצית, בעיקר תודות לכמה עיתונאים בידעות אחרונות ובהארץ ואשר אפילו

תקופת הזהר האחרונה: ואדי סאליב בשנות ה־50. בחזית כבר נראים סימני החורבן שלעתידי־לבוא: חלונות ופתחים סתומים בבית ערבי

תיקה של יפו! צדק ראובן־רודי הכט. אף כי אפשר גם ששנינו, מתוך לוקאליפטריוטיות חיפאית מופרות, עושים ליפו עוול. כיצד אמר המשורר: האדם הוא תבנית־נוף מולדתו. ומשהו בתבנית שלי גזור כנראה גם מזכר ואדי סאליב ומן המושבה הגרמנית הנפלאה של הטמפלרים שהפכה כיום למיצבור־אשפה ענקי של מוסכים, חנויות למכירת סטריאו, טיח וסככות־אסכסט נופלות — אפילו את לוחות־השיש ובהם פוסקרי